ТАҚРИЗИ

муқarrизи расмӣ ба рисолаи номзадии Махсумзода Нигина Давлат дар мавзуи «Саҳми Абубакри Розӣ дар инкишофи илмҳои табииётшиносӣ ва риёзӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1.7. - Таърихи илм (таърих)

Мубрамияти мавзуи пешниҳодгардида дар он зоҳир мегардад, ки соҳаи таърихи илм ва техника яке аз муҳимтарин соҳаи илми замони муосир ба шумор рафта, тамоми равандҳои ҷомеаро фаро мегирад, зеро ҳамарӯза дар соҳаҳои иқтисодиёт, иҷтимоӣ, илму техника, технология ва ғайра яке аз масъалаҳои рузмараи муҳим истифода мешавад мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Як нуктаи дигар қобили таъкид ва боиси ёдоварӣ ин аст, ки бо фармони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2020-2040 ҳамчун 20-солаи рушди илмҳои дақиқ ва табиию риёзӣ эълон шудааст, ки пажӯҳиши мазкур низ аз мубрамияти он шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тавр, аҳамият, мубрамият ва зарурияти омӯзишу пажӯҳиши ҳаёти илмии таърихӣ татбиқ ва тарғиби ақидаҳои илмии ниёгони асримиёнагии тоҷику форс, махсусан асрҳои IX-XI, ки ба истилоҳ асри тиллоӣ ва ё эҳёи тамаддуни миллати мо ба шумор меравад, дар системаи донишҳои мавҷудаи муосир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти калони илмию амалӣ дорад.

Матни рисола пурра инъикоскунандаи мазмуну мундариҷа ва мақсаду вазифаҳои дар мавзуъ баррасишаванда мебошад. Рисола аз муқаддима се боб, шаш зербоб, хулосаҳои ҳар боб, хулосаи умумӣ, рӯйхати адабиёт ва замимаҳо иборат аст. Дар муқаддима интихоби мавзуъ, аҳамияту дараҷаи омӯзиш, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот, аҳамияти илмию назариявӣ ва амалии кор пурра асоснок ва муайян карда шудааст.

Мубрамияти мавзуи интихобшуда асоснок, дараҷаи омӯхта шудани масъала баррасӣ, ҳадафу мақсади таҳқиқот, навоварии илмӣ, аҳаммияти амалӣ бо далел собит, асосҳои назариявӣ ва методологии мавзуи таҳқиқот ва ҳудуди хронологии он муайян ва пояи сарчашмашиносии он тавсиф шудааст.

Боби якум – **«Вазъи илму фарҳанг дар Хуросону Мовароуннаҳр дар асрҳои IX-X»** – аз ду зербоб иборат аст. Дар зербоби якум – **«Вазъи сиёсиву иҷтимоӣ ва ҷуғрофии замони зиндагии Абубакри Розӣ»** – шарҳи

мухтасари таърихӣ-сиёсӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодии Хуросону Мовароуннаҳр оварда мешавад, ки давлати Сомониён ба вазъияти сиёсиву иҷтимоӣ ва илмиву фарҳангии Хуросону Мовароуннаҳр дар асрҳои IX-X, яъне замони зиндагии Абубакри Розӣ таъсири бузург ва ҳалкунанда дошт. Дар давраи Сомониён Хуросони бузург фарогири шаҳрҳои маъруфе аз қабили Балх, Ҳирот, Ғазна (ҳоло дар ҳудуди Афғонистони кунунӣ), Нишопур, Тӯс, Машҳад, Рай (дар ҳудуди Ҷумҳурии исломии Эрон), Самарқанду Бухоро (ҳоло дар ҳудуди Ҷумҳурии Узбекистон), Марв, Нисо (дар ҳудуди Туркманистон) буд. Дар маҷмуъ Хуросони бузург, ки ватани бумии тоҷикон ба шумор меравад, фарогири ҷумҳуриҳои Тоҷикистон, Узбекистон, Туркманистон, Қирғизистон, қисмати ҷанубии Қазоқистон ва қисматҳои ёдшудаи Эрону Афғонистон мебошад. Дар зербоби дуюм, ки бо номи **"Муҳити илмию фарҳангии замони Абубакри Розӣ"** таҳқиқоти илмӣ ба анҷом расонида шудааст, ба назари мо ҷавҳари асосии диссертатсияи Махсумзода Нигина Давлат маҳз ҳамин боби якум ба шумор меравад, ки муаллиф тавонистааст раванди таърихи илму техника ва вазъи сиёсиву иҷтимоӣ ва ҷуғрофии замони ҳаёту фаъолияти Абубакри Розӣ, муҳити илмию фарҳангии ӯ-ро дар хулоса намудан ба таври назарас ҷамъбаст намояд.

Дар боби дуюми рисола, ки ба **"Осор ва таҳқиқоти мероси илмии Абубакри Розӣ"** бахшида шудааст, аз ду зербоб яъне якумаш дар бораи **"мухтасари ҳаёт ва фаъолияти илмии Абубакри Розӣ"** ва дигаре бошад дар бораи **"марҳалаҳои таҳқиқи осори ӯ"** навишта шудааст, ки дар охири он ба воситаи хулосаи бароварда шуда натиҷагирӣ гардидааст,ки дар ҳақиқат ниёгони тоҷикон дар радифи халқҳои соҳибтамаддуни ҷаҳон, ки ангуштшуморанд, ба монанди юнониён, румиён, ҳиндуҳо, чиниҳо ва мисриён дорои таърихи қадима буда, дар ташаккул ва инкишофи донишҳои ақлӣ саҳми босазо доранд ва дар соҳаи илмҳои риёзиву табииётшиносӣ ва техника ихтироъкории онҳо дар сафҳаҳои таърихи тамаддуни ҷаҳонӣ бо ҳарфҳои тиллоӣ сабт шудааст. Бояд гуфт, ки осори безаволи илмии донишмандони энсиклопедист–шоиру нависандагон, файласуфону муаррихон, табиатшиносону риёзидонон ва табибону зистшиносони асримиёнагии мо, аз ҷумла ақидаҳои илмиву гуманитарии Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ дар тули асрҳои зиёд ҳамчун сарчашмаи илму дониш ва таълиму тарбияи наслҳои зиёд хизмат карда бошанд ҳам, то ҳанӯз таҳқиқу таҳлили пурраи худро вобаста ба соҳаҳои муайяни дониш наёфтаанд. Ақидаҳои илмии Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ бахусус, дар давраи рушди соҳибистиқлолии ҷомеаи муосири кишвар барои таълиму тарбияи насли наврас ва пажӯҳишоти густурдаи унвонҷӯёни ҷавон хело заруранд ва дар

мавриди донишандӯзии хонандагону донишҷӯён ва магистрантону докторантон аз аҳамияти маънавии хосе бархӯрдор аст.

Маҳз бо ҳамин сабаб, саҳми табиатшинос, табиб, риёзидон ва файласуфи овозадори тоҷику форс Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ дар инкишофи илмҳои табииётшиносиву риёзӣ ва ҳатто техникӣ, ки то ҳол дар адабиёти таърихи илми кишварамон ва хориҷи он мавриди таҳқиқоти ҳаматарафа қарор нагирифтааст, мубрам будани мавзуи диссертатсияро муайян менамоянд. Зеро Абубакри Розӣ бештар ҳамчун табиб ва файласуф мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст, ҳол он ки ӯ дар пешрафти донишҳои риёзиву табииётшиносӣ ва техникии замонааш саҳми босазо дорад.

Дар боби сеюм, ки **“ Нақши осори Абубакри Розӣ дар рушди илмҳои табииётшиносӣ ва риёзӣ дар замони Сомониён”** навишта шудааст. Дар зербоби якум дар бораи **“Аз таърихи раддабандии илмҳо дар асрҳои V-X”** маълумотҳои илмӣ гирдоварӣ шуда, дар зербоби дуюм бошад, яъне **“Таъсири фаъолияти илмии Абубакри Розӣ ва саҳми ӯ дар таърихи илму техникаи асрҳои миёна”** буда дар бораи саҳми Абубакри Розӣ дар инкишофи донишҳои техникӣ ва муҳандисӣ низ бояд чунин зикр намуд, ки ӯ дар ташаккули донишҳои техникӣ низ саҳми босазо гузоштааст. Мисоли равшани ин ақида дар ихтироъи «тарозуи физикӣ»-и ӯ баён мегардад, ки дар сафҳаи 123 диссертатсияи мазкур нишон дода шудааст. Абубакри Розӣ бо ҳамин номи ихтироъкардаи асбобаш рисолаи махсусе низ таълиф кардааст, ки дар бораащ маълумот пешниҳод шудааст.

Дар бораи таъсир ва саҳми Абубакри Розӣ дар таърихи илму техника дар асрҳои миёна бояд гуфт, ки асбобҳои ихтироъкардаи техникии Абурайҳони Берунӣ ва Абдураҳмони Хозинӣ дар соҳаи физика ва химия, барои вазнкашии моддаҳо бар асоси таълифот ва асбоби ихтироъкардаи Абубакри Розӣ пайдо шудааст, ки дар диссертатсияи мазкур нишон дода шудаанд.

Дар ин боб ҳамчунин осори табииётшиносиву риёзии Абубакри Розӣ ба се забон (арабӣ, тоҷикӣ ва русӣ) нишон дода шудааст, ки барои муҳаққиқониояндаи Розишинос манфиатовар хоҳад буд. Аз рӯйихати таълифоти табииётшиносӣ ва риёзии Абубакри Розӣ маълум мегардад, ки ӯ то кадом

дараҷа дар инкишофи илмҳои риёзиву табииётшиносии замонааш саҳмгузор будааст.

Нуктаҳои асосии диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

- таҳаввул ва инкишофи таърихи илм ва техника дар осори энсиклопедӣ ва рисолаҳои махсуси Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ дар кишвар ва хориҷи он, самаранокии истифодаи он ҷиҳати омӯзиши донишҳои табииётшиносӣ барои бунёди ҷомеаи нав дар ҷумҳурӣ манфиатовар мебошад;
- таърихи азхудкунии донишҳои табииётшиносӣ ва ҳамгироии он бо дигар соҳаҳои илм дар осори Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ - ҷузъе аз таърихи илми тоҷик буда, барои омодасозии мутахассисони баландихтисоси ин соҳа дар кишвар маҳсуб меёбад;
- ҳангоми азхудкунии донишҳои риёзиву табииётшиносӣ дар осори Абубакри Розӣ, саҳми мутахассисони соҳа дар ин самт хеле босазо арзёбӣ гардида, нишон дода тавонистану қадр кардани онҳо, ҳамчунин ба ҷомеа расонида тавонистани мақсаду арзиши кори онҳо вазифаи муҳаққиқону пажӯҳишгарони таърихи илм ва техника дар рисолаи мазкур ҳаддалимкон баррасӣ гардидааст;
- омӯзиш ва ташаккулу рушди таърихи илм ва техника дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсули меҳнати муҳаққиқони соҳа ба шумор меравад.

Диссертатсия илмии Махсумзода Нигина Давлат дорои арзиши илмӣ-назариявӣ мебошад. Маводи таҳқиқот, пешниҳод ва интишороти муаллиф метавонад ҳамчун манбаи омӯзишӣ дар соҳаи таърихи илм ва техника хизмат намоянд. Чунончи:

- натиҷаҳои таҳқиқотро ҳангоми навиштани корҳои бунёдии ҷамъбастӣ оид ба таърихи илмҳои табииётшиносӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он ва ҳамчунин ҳангоми хондани курсҳои махсус дар донишкадаву донишгоҳҳои олии кишвар, хусусан дар факултет ва риштаҳои тахассусии табииётшиносӣ метавон истифода бурд;
- натиҷаи таҳқиқот метавонад дар шакли мақолаҳои илмӣ, илмию методӣ ва дастурҳои тавсиявӣ барои магистрантону докторантони PhD ва

донишҷӯёну унвонҷӯён, дар бораи навиштани рисолаҳои тахассусӣ хизмат кунад;

– натиҷаи кор инчунин барои омӯзгорони кишвар манфиатовар буда метавонад;

– ниҳоят натиҷаи таҳқиқот, албатта ҳангоми навиштани монографияҳо ва маҷмуаҳои тахассусӣ барои муҳаққиқони соҳаи таърихи илм ва техника метавонад васеъ истифода бурда шавад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти мазкур маълум мегардад, ки муаллиф бори нахуст саҳми Абубакри Розиро дар як системаи муайяни илмӣ бо назардошти раддабандии донишҳои замонааш нишон додааст. Илова бар ин, саҳми шахсии диссертант дар он аст, ки ӯ омӯзиши осори илмии Абубакри Розӣ ва маҳаллаҳои таҳқиқи осори ӯро, чӣ дар асрҳои миёна ва чӣ дар замони муосир ба тафсил нишон додааст, ки барои муҳаққиқони ояндаи мероси илмии ин донишманди воломақом дастури муфиде хоҳад буд. Ҳамин тавр, муаллифи диссертатсия бори аввал саҳми Абубакри Розиро дар инкишофи илмҳои табииётшиносӣ ва риёзӣ дар як системаи муайян ба риштаи таҳлил кашида, мавқеи ӯро дар ташаккул ва инкишофи донишҳои риёзиву табииётшиносӣ нишон додааст.

Умуман бояд қайд намоем, ки рисолаи номзадии Махсумзода Нигина Давлат бо забони фаҳмои илмӣ таълиф гардида, вазифаю ҳадафи мавзуъро пурра тавсиф мекунад.

Дар баробари муваффақиятҳои назаррас ба сифати эрод чанд нуктаро таъкид кардан ба манфиати кор хоҳад буд.

1. Ба назари мо баъзе сарчашмаҳои илмӣ дар ҷараёни пажуҳиши мазкур камтар мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтаанд.

2. Ба муҳаққиқи диссертатсияи мазкур лозим меомад, ки ҳамчун замима фарҳанги истилоҳоти соҳаи мавриди таҳқиқро мукамалтар менамуд.

3. Оид ба воҳидҳои ченаки вазни хоси модаҳо дар рисола камтар маълумот дода шудааст.

4.Дар рӯйхати адабиёти диссертатсия баъзан нишон надодани замони нашри адабиёт ва мушаххасоти он ва риоя нагардидани тартиби хронологӣ ба назар мерасанд.

5.Дар баъзе саҳифаҳои гуногуни диссертатсия ва автореферати он каме ғалатҳои услубӣ ва техникӣ ба назар мерасанд, киислоҳи онҳо боиси афзудани ҳусну зиннати кори илмӣ-таҳқиқӣ мегардад.

6. Агарчанде дар баъзе ҳолатҳо баёни ҳадафи рисола ва пайдарпайии гузариши бобҳову зербобҳо дуруст тасниф гардида, дар ниҳоят хулосаҳои муҳим ва тавсияҳои зарурӣ нишон дода шудаанд, вале ба назари мо хулосаи мухтасари ҳар боб дар охири бобҳо ба таври мукамал қиммати волои рисоларо боз ҳам арзишманд мегардонид.

Албатта эродҳои овардашуда ҷузъӣ буда, характери тавсиявӣ доранд ва ба арзиши волои назариявию амалии рисола таъсире надоранд, аз ин рӯ месазад гуфт, ки муаллиф метавонад дар пажуҳишҳои баъдинаи худ онҳоро ба назар гирад.

Аз рӯйи нашри маколаҳо ва марҳилаҳои омӯзиши таҳқиқот маълум аст, ки рисолаи диссертатсионии Махсумзода Нигина Давлат натиҷаи таҳқиқоти илмӣ-тахассусие мебошад, ки муҳаққиқ солҳои зиёд бо он машғул шудааст. Дар натиҷаи хулосаҳои бобҳои баррасишаванда, хулосаи умумӣ ва мазмуну мундариҷаи таҳқиқоти мазкур ошкор мегардад, ки рисола ба масъалаҳои мубрами таърихи илм бахшида шуда, бо ихтисоси 6.1.7. - таърихи илм ва техника (илмҳои таърих) комилан мувофиқат мекунад.

Мазмуну муҳтавои рисола бо фишурдаҳои он, ки ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидаанд, мувофиқати комил дошта, мундариҷаи корро якҷоя бо мақолаҳои таълифнамудаи унвонҷӯ, ки фарогири 32 адад мебошанд, пурра инъикос мекунанд.

Дар маҷмуъ, диссертатсияи Махсумзода Нигина Давлат дар мавзуи « **Саҳми Абубакри Розӣ дар инкишофи илмҳои табииётшиносӣ ва риёзӣ»** тадқиқоти пурра анҷомёфтаи илмӣ ба ҳисоб меравад.

Диссертатсияи Махсумзода Нигина Давлат дар мавзуи **«Саҳми Абубакри Розӣ дар инкишофи илмҳои табииётшиносӣ ва риёзӣ»** ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии

номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1.7. - таърихи илм ва техника (таърих) сазовор мебошад.

Муқарризӣ расмӣ:

Ноиби ректор оид ба таълим

Донишкадаи исломии Тоҷикистон

ба номи Имоми Аъзам-Абуҳанифа

Нуъмон ибни Собит, доктори

илмҳои таърих, профессор Қурбонов Бахром Раҳмонович

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,

ноҳияи Сино, маҳаллаи Чортути боло,

гузаргоҳи 3, хонаи 1337

Тел:934444152. Kurbonovv1965@mail.ru

Имзои профессор Б.Р. Қурбонов. – ро

тасдиқ мекунам:

Сардори шуъбаи кадрҳо,

таъминоти ҳуқуқӣ ва коргузорӣ

ДИТ ба номи Имоми Аъзам -Абуҳанифа Ҷомадов Х.

19.06.2026